

TÍN NG NG TH BÀ TH Y LONG ÔNG NAM B

Nguyễn Thanh L i¹

1. Tín ni m v bà Th y Long

Ng hành là m t quan ni m mang tính v tr lu n c a tri t h c Trung Hoa, gi i thích ngu n g c và quá trình bi n i c a v n v t trong v tr . Thuy t Ng hành c l u truy n r ng rãi và lâu dài trong dân gian t th i c i. n c ta th ng ng nh t ng hành v i vi c th cúng 5 v n th n là Ng Hành N ng N ng. Nam B , mi u th bà Ng Hành r t ph bi n v i tên g i g p chung là bà Ng Hành hay tách riêng t ng bà: Bà Kim, Bà M c, Bà H a, Bà Th y, Bà Th .

Hi n có nhi u cách gi i thích khác nhau v ngu n g c th bà Th y Long. Có ý ki n cho r ng bà Th y và bà H a v n t Ng Hành mà tách riêng ra, vì th y h a là hai nhân t quan tr ng liên quan n i s ng. Ho c c ng có quan ni m cho r ng bà Th y Long và bà H a là nh ng hình th c tín ng ng riêng bi t, xu t phát t quan ni m thu n túy b n a th cúng hai l c l ng luôn e d a con ng i, còn bà Ng Hành có xu t x ngo i lai, tín ng ng mang tính v tr nguyên s ²

¹ Th c s ,Gi ng viên Tr ng Cao ng S ph m TWTP.HCM. Email: ntloitw3@gmail.com

² Ngô c Th nh (2012), *o M u Vi t Nam*, Nxb Th gi i, Hà N i, tr.309.

Thầy Long Thần Nô ban đầu là một thành viên trong tổ hợp các Ngự Hành Nô Ngự Nô, nhưng do vị trí đặc biệt gần với sông còn các dân sông nô, nên đã tách ra khỏi tổ hợp đó và trở thành một thần linh độc lập trong các miếu thờ.¹

Bà Thầy Long Nam Bộ có 2 người con (gọi là Bà Cửu) và xung quanh truyền thuyết về bà có nhiều truyền thuyết gần như Thiên Y An Cư người Chăm. Triu Nguyễn phong Thầy Long Thánh Phi bậc trung ương thần. Hình tượng của bà Thầy là một mệnh phụ nhân cư long (cá rồng).

Thầy Long công chúa cư long cùng Ngự long trong một thuở Trung Hoa (nhân Huệ Ngọc Trang) (Tìm hiểu về rùa Trung Hoa / Nguyễn Ngọc Thạch)

Bà Thầy là *Thầy Long Thánh Phi* các thờ các địa phương: thờ tại quê nhà các ngư dân sông nô, gần sông nô, ao nhà miếu Mịch Bà (xã Tân Thới T, huyện Hóc Môn, TP. Hồ Chí Minh), miếu Xuân Trường (ấp Xuân Hiệp, xã Linh Xuân, quận Thủ Đức, TP. Hồ Chí Minh), miếu Kim Ngọc Thành (số 88, đường Lê Thị Riêng,

¹ Nguyễn Huệ Thông (2012), “Thầy Long Thần Nô”-bà là ai? trong *Bộ tộc và phát huy giá trị lịch sử - văn hóa miếu Hòn Bà*, Kỷ yếu tọa đàm khoa học, Phân viện Văn hóa nghệ thuật Việt Nam tại thành phố Hồ Chí Minh-Số Văn hóa, Thể thao và Du lịch Bà Rịa-Vũng Tàu, Vũng Tàu, ngày 9/1, tr.15-16.

phòng B n Thành, qu n 1, TP. H Chí Minh)...ho c th n cai qu n sông n c (cù lao, h i o), th n phù h ng i ánh cá, th n phù h ng i làm ngh th ng h , nh t là dân hành ngh a ò, ch y tàu trên sông r t sùng bái v th n này. Bà Th y Long còn g i là Th y Long Công Chúa. Tín ng ng này m nét vùng ven bi n, ven sông l n. Nhi u n i xây d ng mi u th Th y Long Th n N to l n và c nhân dân tin t ng h n c th n Thành Hoàng B n C nh. Th y Long Th n N c nhà Nguy n s c phong *Tr Linh Ch ng ng M c Uyên Ho ng Bác Ông Nhu n Trung ng Th n* (tính n i T c).¹

Thiên Y A Na Di n Ng c Phi còn c ng nh t v i Th y Long Thánh Phi, Th y Long Th n N . T m i n Trung tr vào Nam, do nh h ng c a tín ng ng Ch m, nên Th y Long Thánh Phi c xem là m t d ng c a Thiên Y A Na Di n Ng c Phi. Do v y mà Nam B , Bà Th y Long có hai ng i con. Dân gian th Bà b ng t ng, hình m t m nh ph phu nhân c i cá.²

Trong dân gian, có nhi u cách hi u khác nhau v Bà-C u, cho r ng t Bà-C u có ý ngh a là bà Th y Long, con gái Th y T .³ T “C u” là nam th n, có tên là Hà Bá ho c “C u” là c u Tài, c u Quý, con Bà Th y Long.⁴

Ho c ”Bà C u chính là Bà Th y và hai ng i con trai: C u Tài và C u Quý. N i c a Bà Th y d i sông n c, bi n c g i là L c cung th y tri u. M t khác,

¹ Võ Thanh B ng (ch biên) (2008), *Tín ng ng dân gian thành ph H Chí Minh*, Nxb i h c Qu c gia TP.HCM, tr.78; Hu nh Ng c Tr ng-Tr ng Ng c T ng (1999), *ình Nam B x a & nay*, Nxb ng Nai, tr.129.

² Võ Thanh B ng, S d, tr.78.

³ Khánh Hòa, ng dân th Bà Tím (Bà Tám, Bát Thánh Phi N ng N ng) là công chúa Th y T , con gái Long V ng, v n là con rùa bi n (Lê Quang Nghiêm (1970), *T c th cúng c a ng ph Khánh Hòa*, Sài Gòn, tr.41). Xem thêm Nguy n Thanh L i (2012), *Tín ng ng th Bà C u-m t hi n t ng h n dung v n hóa Nam B , Tham lu n t i h i th o khoa h c qu c t V n hóa th n th n (M u) Vi t Nam và châu Á-b n s c và giá tr , S V n hóa, Th thao và Du l ch Nam nh-Chi h i Folklore châu Á Vi t Nam-Trung tâm Nghiên c u và b o t n v n hóa tín ng ng Vi t Nam*, Nam nh, ngày 29-30/9/2012.

⁴ Ph m V n Tú (2008), *Mi u, l ng, cung th Cà Mau tín ng ng và giá tr nhân v n*, Lu n án ti n s V n hóa h c, Vi n Nghiên c u V n hóa, Hà N i, tr.201.

ng ỉ ta còn có quan niệm Bà Th y chính là hóa thân c a Thiên Y Ana”.¹ Bà C u cai qu n vùng bi n và sông cái.²

Ng ỉ Hoa Nam B còn th m t s th n linh sông n c ít nhi u có m i quan h v i bà Th y Long c a ng ỉ Vi t.

u tiên là Long V ng. Theo quan niệm c , thì xung quanh Trung Qu c có 4 bi n (t h i), do 4 v Long V ng qu n lý. ây là d ng tín ng ng dân gian c o giáo thu nh n. Long V ng ông H i Ngao Qu ng c a dân gian, Lão giáo g i là Qu ng c i V ng; Long V ng Nam H i Ngao Khâm, g i là Qu ng L i i V ng; Long V ng Tây H i Ngao Nhu n, g i là Qu ng Nhu n i V ng; Long V ng B c H i Ngao Nhu n, g i là Qu ng Tr ch i V ng. ôi lúc tín ng ng Long V ng còn ch u nh h ng c a tín ng ng Thiên Y Ana do Ph t giáo B c tông truy n vào.

Long M u N ng N ng là m c a T H i Long V ng, n th n c th c a bi n Qu ng ông v i danh hi u “Vi t Thành Th y Kh u Long M u N ng N ng”.³ V n th n này phù h ng i i bi n, c ng ỉ Hoa g c Qu ng ông tòng t bên c nh Thiên H u Thánh M u hay T H i Long V ng nh mi u n i Phù Châu (qu n Gò V p, TP.HCM), i n Ng c Hoàng (qu n 1, TP. HCM), h i quán Tu Thành (qu n 5, TP.HCM), h i quán Qu ng Tri u (qu n 1, TP.HCM)...

¹ D ng Hoàng L c (2010), *Tín ng ng th bà Th y c a c ng ng ng dân An Th y (huy n Ba Tri-t nh B n Tre)*, T p chí Ngu n sáng dân gian, s 2, tr.63.

² S n Nam (1996), *V n ngh dân gian vùng ng Tháp M i* trong *a chí ng Tháp M i*, Nxb Chính tr Qu c gia, Hà N i, tr.284.

³ Mi u t Long M u t a l c t i Th y Kh u, tr n Vi t Thành, huy n c Khánh, t nh Qu ng ông (Trung Qu c). N i ây th ph ng Long M u N ng N ng. Long M u h Ôn, ng i i T n. T nh ã có kh n ng bi t c h a phúc, hay giúp ng ỉ l ng thi n nên c dân gian g i là n th n. Truy n thuy t k l i r ng, có m t ngày Ôn Th ra b sông Tây Giang t m gi t, vô tình nh t c m t qu tr ng to. Qu tr ng này n c 5 con v t nh , có th giúp Ôn Th ánh b t cá. Khi l n lên, 5 con v t này l i bi n thành 5 con r ng. Ôn Th ra l nh cho chúng hô m a g i gió, giúp muôn dân. Vì th dân gian g i Ôn Th là Long M u. (<http://baike.baidu.com/view/5176405.htm>, truy c p ngày 19/7/2013). Ths. Nguy n Thái Hòa (Tr ng ỉ h c V n hóa TP.HCM) d ch, nhân ây tôi xin chân thành cảm n.

Long N /Công Chúa Th y T là con gái Nam H i Long V ng. Theo Ph t giáo B c tông, khi Quan Th Âm B Tát hi n ra núi Ph à thì có Long N là con gái Long V ng Ta Ha Ki t (ây bi n Nam) hi n ra tr c bi n. T ó ng i ta tin r ng Quan Âm B Tát ã hi n ra trên m t hòn o ngoài kh i Tri t Giang (Trung Qu c) và Long N là th gi c a ngài.¹

Các ình ven sông t nh Bình D ng th các v th n sông n c nh Hà Bá Th y Quan, Long M u N ng N ng...²

Tr c ây ng i Hoa Ch L n s d ng gi ng n c nên h th Th y M u N ng N ng khá ph bi n. Vào th i ó vùng quanh ch Bình Tây là vùng ven, ng i bình dân sinh s ng, có c Hoa và Vi t. Mi u th Th y M u N ng N ng (ình Khánh Mi u, 108/22 ng H u Giang, ph ng 6, qu n 6) tòng t B ch Mã Thái Giám (c ng là v th n bi n), Nh v công t (con n th n Thiên Y Ana). Nhi u mi u th Th y M u N ng N ng nay ã chuy n thành mi u th Ng Hành N ng N ng (do không còn s d ng gi ng n c) theo khuynh h ng c a ng i Vi t bên c nh, nh ng v n gi phong t c riêng.³

Th y Long Thánh M u th ng c ng i Hoa Qu ng ông th t bên c nh Thiên H u hay T H i Long V ng. Th y Long Thánh M u là m c a T H i Long V ng. Ông này c ng là m t v th n bi n.⁴

2. Tín ng ng th bà Th y Long ông Nam B

ình Ph c L (TP. Bà R a) có mi u th Th y Long Th n N , vì vùng t này v n tr c g n con sông Dinh ch y ngang th xã và c ng do quan ni m c a dân

¹ Hu nh Ng c Tr ng (ch biên) (2012), *c kh o v n hóa ng i Hoa Nam B* , Nxb V n hóa dân t c, Hà N i, tr.103-104.

² c-Thanh-Ng c (2011), *Tín ng ng ph i th các v th n trong h th ng ình làng Bình D ng*, Thông tin Khoa h c L ch s , H i Khoa h c L ch s t nh Bình D ng, s 24, tháng 10, tr.35.

³ Hu nh Ng c Tr ng (ch biên) (2012), *c kh o v n hóa ng i Hoa Nam B* , S d, tr.132.

⁴ Phan Th Y n Tuy t (2014), *i s ng xã h i-kinh t -v n hóa c a ng dân và c dân vùng bi n Nam B* , i h c Qu c gia TP. H Chí Minh Nxb i h c Qu c gia Thành ph H Chí Minh, tr.393.

gian, Th y Long Th n N hay th ng g i là bà Th y, bao hàm c ch c ph n c a Hà Bá và c ng có th là Th y c Thánh Phi có m t trong Ng Hành.

Mi u Bà trong khuôn viên ình Th ng Tam (TP.V ng Tàu), ngoài Ng Hành còn th Thiên Y Ana và Th y Long Th n N , 5 cô, 5 c u, Quan Công, Quan Bình, Châu X ng, Ông a, Th Công, Ti n Hi n. Trên chánh ìn có c t t ng 5 bà. L h i mi u Bà t 16-18/10 âm l ch. Th y Long Th n n mi u này c tri u Nguy n c p 3 o s c v i m t là “Di u Linh Qu ng T Chiêu ng Th y Long th n n”. Mi u Bà n m g n bãi Sau nên v th n n này c ng c cao trong s 5 bà.

Hòn Bà n m c nh chân núi Nh , có ngôi mi u l n th bà Ng Hành. C nh ó c ng có ngôi mi u th Th y Long Th n N . Mi u Bà Long H i (huy n Long ìn) bên c nh bàn th Ng Hành còn có c t Bà L n (rùa da) chánh ìn cùng v i m táng phía tr c. Bà Th y Long, M Sanh, M , Quan Âm, Quan Công, Th Th n c ph i t chung trong mi u. T ng t , trong l ng ông Th ng Tam c ng có ban th Bà L n này.¹

Bài v khi ra bi n nghinh Cô Dinh Cô (th tr n Long H i, huy n Long ìn, Bà Ra-V ng Tàu) v n ghi là Th y Long Th n N , nên th c ch t ây v n là l cúng bà Th y, do s nh p nh ng a t p trong t p t c th cá Ông và bà Th y Long, c ng nh ng nh t m c ích c u ng Dinh Cô, mi u Bà và l gi cúng cá Ông.²

ng Nai có mi u th Th y Long làng B n Cá (xã Tân Bình, huy n V nh C u),³ mi u Cây Chôm (khu ph 2, ph ng Trung D ng, TP. Biên Hòa),¹ m t s

¹ Nguy n Thanh L i (2004), *Tín ng ng th n th n Bà Ra-V ng Tàu* trong H i V n ngh dân gian Vi t Nam-Tr ng ì h c n Th , *Tìm hi u c tr ng di s n v n hóa, v n ngh dân gian Nam B* , Nxb Khoa h c xã h i, Hà N i, tr.135-136.

² Hu nh Ng c Tr ng (1995), *T n th n Pô N gar n Bà Chúa X* , T p chí Sách, s 2, tháng 11, tr.47.

³ Di p ình Hoa-Phan ình D ng (1998), *Làng B n Cá x a và nay*, Nxb ng Nai, tr.290.

mi u bà Th y Long mi t Nh n Tr ch nh Cái V n (xã Long Th , huy n Nh n Tr ch).²

Th y Long Th n N c nêu trong v n cúng nh : “Tiên N ng Th y Long Tinh Huy n N thánh n ng tôn th n” (ình Bình Thi n, khu ph 4, ph ng B u Long, TP. Biên Hòa) cùng v i Thiên Y A Na Di n (R ng) Bà Chúa Ng c Quang Linh Túy Tinh tôn th n và r t nhi u th n linh khác.

V n cúng ình Phú M (p Phú M , xã Phú H i, huy n Nh n Tr ch) x ng danh “Th y Long, Hà Bá chi v c p b h nam n nh c th y linh h n, đ m c ng i ti u ng”.

V n cúng c i biên, b sung c a ình Long Ph c (xã Long Ph c, huy n Long Thành) và ình Tam Thi n (xã Long Ph c, huy n Long Thành) có nêu tên “Tôn th n Th y Long Th n N ”.

T i b n sông Tân Thành (khu ph 3, ph ng B u Long, TP. Biên Hòa) vào chi u ngày 13/6 âm l ch trong nghi th c phóng th y ng c a l h i Làm chay vía T ng h c a ng i Hoa bang H , trong s l v t cúng c u siêu, gi i h n có con ng a gi y (màu vàng ho c tr ng) t ng tr ng cho s gi c a Th y Long c u v t nh ng ng i ch t vì sông n c.

Pháp s ng trên àn cao th p nhang vái t ph ng, tung n m nhang th ang cháy xu ng bãi gi y vàng b c khai h a, v a t ng kinh v a l c hai chuông nh , tung gi y ti n vàng b c ra phía tr c. Kèm nh ng l i kinh c u siêu cô h n, v pháp s làm ng tác múa đ o hai tay a lên cao ki u b t n xua u i ma qu , c m n m gi y ti n vàng b c vái t ph ng r i tung ra phía tr c. Khi bãi gi y ti n

¹ Phan ình D ng (2009), *C s tín ng ng và l h i truy n th ng Biên Hòa*, Trung tâm V n Mi u Tr n Biên, tr.94-95.

² T li u do Ths. Phan ình D ng (Tr ng i h c V n hóa TP.HCM) cung c p. Nhân ây tôi xin chân thành cảm n.

vàng bạc dãi ã cháy g n h t, ng i ta t con ng a gi y t ng tr ng cho s gi c a Th y Long ch ng giám l c u siêu cho cô h n ch t vì n c.¹

thành ph H Chí Minh có 13 mi u th Th y Long Th n N : qu n 1 (1 mi u), qu n 2 (1 mi u), qu n 7 (1 mi u), qu n 8 (6 mi u), huy n Nhà Bè (1 mi u), huy n C n Gi (2 mi u).²

Bà Th y Long c xem là th n cai qu n cõi sông n c, th n phù h ng i ánh cá sông, dân th ng h . Dân i ghe v n t i vùng qu n 8 và các mi u ng i Hoa qu n 1 u có bàn th Th y Long Thánh Phi. Nhi u ngôi mi u th Th y Long Thánh Phi c a dân ánh cá l p nên, g i là mi u v n.

Mi u Phú Hòa V n (mi u N i, qu n Bình Th nh)³ th bà Th y Long. N m 1972, mi u này b i ch , tr thành n i th T ph .

Mi u Kim Ng c Thành (88 Ngô Tùng Châu, qu n 1) th bà Th y Long, vía ngày 21/2 âm l ch.

Mi u Hi p Hòa H i (mi u Ng Hành, 178 bis Cô Giang, qu n 1) th 5 bà Ng Hành, bà Th y l i t v trí chính gi a 5 bà.⁴

Mi u bà Th y Long p Th nh Hòa (xã Th nh An, huy n C n Gi) chính i n th bà Th y Long và Ng Hành N ng N ng, bên trái th Nh V công t , bên ph i th Nh V công n ng, Ti n hi n và H u hi n th hai bên vách c a chính i n, nhà h u có h ng án th Tiên S . L vía bà di n ra tr ng th t 15-

¹ T li u do Ths. Nguy n Th Nguy t (S V n hóa, Th thao và Du l ch ng Nai) cung c p. Nhân ây tôi xin chân thành cảm n.

² Võ Thanh B ng, S d, tr.78.

³ ình Phú Hòa V n (4 Tr n Quang Kh i, qu n 1), g n c u Bông, i di n mi u Phú Hòa V n (qu n Bình Th nh) th th n Thành hoàng, có bài v “ i Càn qu c gia Nam H i T v thánh n ng”, v n là mi u th th n sông bi n c a dân xóm V n Chài, ánh cá sông, g c làng Ch n S ng (huy n Hòa Vang, à N ng) di c vào sau n m 1859. n kho ng n m 1900, không rõ vì sao l i bi n thành ình (Hu nh Ng c Tr ng (1998), *Tín ng ng dân gian Gia nh-Sài Gòn* trong *a chí v n hóa thành ph H Chí Minh*, T p IV, Tr n V n Giàu-Tr n B ch ng (ch biên), Nxb Thành ph H Chí Minh, tr.91).

⁴ Hu nh Ng c Tr ng (1998), *Tín ng ng dân gian Gia nh-Sài Gòn*, S d, tr.91, 100, 105.

18/10 âm lịch, khi nước triều lên cao. Nghi thức lễ hội giêng năm 1 cúng cá Ông, cúng có nghinh Bà trên biển, xây chầu i b i, tức y t, àn c . Đây là lễ cúng miếu có quy mô lớn nhất TP. Hồ Chí Minh, có 500 hộ làm nghề đánh cá và ruộng muối xã Thuận An.¹

Miếu chầu Cù (phường Ông Hoàng Thuần, quận 12) thờ Lê Sơn Thánh Mẫu, Cù Thiên Huyền Nữ cùng thờ Thuyết Long Thánh Phi, do nơi đây có giếng nước.²

“Chùa Bà Châu C 3” nằm trong khuôn viên chùa Long Phước (0/2, phường Cù Lao, phường Long Bình, quận 9) có lẽ là miếu hành hương có tiếng TP. Hồ Chí Minh liên quan đến tín ngưỡng thờ Bà Chúa X . Chùa Long Phước nằm trên cù lao Bà Sang, giữa dòng sông Ng Nai, cách đó không xa là cù lao Bà Xê (phường Long Bình Tân, TP. Biên Hòa, Ng Nai) và cù lao Vàm Ch (xã Bến G , huyện Long Thành, Ng Nai).

Chùa Long Phước được xây vào năm 1965. Bên trái chùa là miếu thờ Bà C H và Bà Thuyết Long, xây năm 2000, do di tích Bà v t phường An Phú (quận 2).

¹ H T ng (2000), *L h i v i a Bà Thuận An* trong Nhi u tác gi , *Kho tàng l h i c truy n Vi t Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc-T p chí Văn hóa nghệ thuật, Hà Nội, tr.1342-1345.

² Võ Thanh Bình, S d, tr.81.

Bà Th y Long (chùa Long Ph c)

3. K t lu n

Xu t phát t tín ni m th bà Ng Hành, bà Th y Long / Th y Long Th n N c tách ra t h th ng ó, c nh ng c dân vùng sông n c xem nh m t n th n b o h trong i s ng tâm linh dân th ng h , v n chuy n, c trú môi tr ng gi ng, ao, h , sông, bi n.

Trong tâm th c ng i dân a ph ng không có s phân bi t r ch rời ng c p c a bà Chúa X , Th y Long Th n N , Ng Hành N ng N ng. H v n quan ni m chung ó là v n th n b o h sông n c-bà Th y Long hay gi n d h n là bà Th y.

Có s nh p nh ng trong tín ng ng th bà Th y Long ông Nam B , c tích h p, ch ng x p c a nhi u l p tín ng ng nh th Lê Th H ng Th y, cá Ông, Thiên Y Ana...

Tín ng ng th bà Th y Long ông Nam B là s “t ng hòa” c a nhi u quan ni m tín lý khác nhau: Nho giáo, o giáo, Ph t giáo, tín ng ng Ch m, Hoa

và c bi t là tín ng ng th n th n c a ng i Vi t Nam B , nh t là c a c dân ven bi n.

TÀI LI U THAM KH O

1. Hu nh Ng c Tr ng-Tr ng Ng c T ng (1999), *ình Nam B x a & nay*, Nxb ng Nai.
2. Nguy n Ng c Th (2003), *Tìm hi u v r ng Trung Hoa*, Lu n v n th c s V n hóa h c, Tr ng i h c Khoa h c xã h i & nhân v n TP. HCM.
3. Võ Thanh B ng (ch biên) (2008), *Tín ng ng dân gian thành ph H Chí Minh*, Nxb i h c Qu c gia TP.HCM.
4. Phan Th Y n Tuy t (2014), *i s ng xã h i-kinh t -v n hóa c a ng dân và c dân vùng bi n Nam B*, i h c Qu c gia TP. H Chí Minh Nxb i h c Qu c gia Thành ph H Chí Minh.